

MÂTÜRÎDÎ ARAŞTIRMALARI -SORUN VE ÖNERİLER-

Editörler:

Doç. Dr. Recep TUZCU
Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZGEN

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İMAM MÂTÜRİDİ UYGULAMA
VE ARAŐTIRMA MERKEZİ

Kitap Adı:	MÂTÜRÎDÎ ARAŞTIRMALARI -SORUN VE ÖNERİLER-
Editörler:	Doç. Dr. Recep TUZCU Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZGEN
Dizgi & Mizanpaaj:	Endülüs Yayınları
Kapak:	Endülüs Yayınları
ISBN:	978-605-64761-2-9
Baskı & Cilt:	Step Ajans Matbaa Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Bağcılar / İstanbul Tel: 0212 446 88 46 Sertifika No:12266

ENDÜLÜS YAYINLARI

Adres: İstoç 17. yol Sokak 16. Ada No: 97/99
Bağcılar/İstanbul
İletişim: +90 212 659 30 03
+90 533 427 94 98
+90 506 101 88 34
E-Posta: endulusyayinlari@gmail.com
savastali.st@gmail.com

İSTANBUL 2018

Bu eserin tüm yayın hakları Endülüs Yayınları'na aittir. Eleştirel makale ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında , bu kitabın bir kısmı veya tamamı, yayıncının izni olmadan yayınlanamaz.

Mezhep Kurucusu Olarak İmâm Mâtürîdî

Cağfer KARADAŞ^{49*}

Mâveraünnehir

Mâtürîdîliğin uzun süre Maveraünnehir ve civarına sıkışık kalması ve fırak edebiyatı içinde müstakil isimle yer almaması dolayısıyla Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin mezhep imamlığı konusunda tartışmaların meydana gelmesine neden olmuştur. Her ne kadar Mâtürîdî'den önce Hanefiler arasında kelim rengi taşıyan eserler yazılmış ise de Horasan ve Maveraünnehir bölgelerinde inanç konusunda günümüze ulaşan eserler incelendiğinde, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'i dikkat çekici bir şekilde öne çıkmaktadır. Bundan sonra kaleme alınan kelim rengi baskın eserlerin içerik, şekil ve konuları ele alış yöntemi itibariyle büyük ölçüde bu eserin etkisinde kaldığı çok açıktır. İçeriğinin birebir yansımaması, ya Hanefiler arasında o dönem ve bölgede serbest düşüncenin hâkim olması ve herkesin özgürce kendi fikrini ifade etmesi ve savunması ya da Ebû'l-Yusr el-Pezdevî'nin işaret ettiği gibi⁵⁰ dönemin âlimlerine Mâtürîdî'nin bu eserinin üslubunun kapalı ve hacminin fazla gelmiş olmasıdır. Ancak sonraki eserlere kurgu ve anlayış noktasındaki etkisinin çok açık olduğu da ortadadır. Sözgelimi, sonrasında kaleme alınmış olan Ebû Seleme es-Semerkindî'nin *Cümeli Usûli'd-dîn*'i ile Ebû'l-Yusr el-Pezdevî'nin *Usûlu'd-dîn*'i hem muhteva hem de kurgu noktasında Mâtürîdî'in eserinin örnek alındığını gösteren metinlerdir.

49' Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı, caferkaradas@hotmail.com.

50 Ebû'l-Yusr el-Pezdevî, *Usûlu'd-dîn* (nşr. Hans Peter Linss), Kâhira 1383/1963, s. 3.

Ebü'l-Mu'in en-Nesefî'nin başını çektiği kelamla ilgilenen âlimlerce Mâtürîdî'nin bölgede Hanefiler arasında inanç alanında imam kabul edildiği de çok açıktır. Ancak Mâtürîdî'nin bölgedeki ağırlığını tespite yarayacak elimizde yeterli materyalin olduğunu söylemek de güçtür. Bununla birlikte Ebü'l-Yusr el-Pezdevî'nin onu Ehl-i Sünnet'in reislerinden saymasını sınırlı bir şöhrete sahip olduğu şeklinde görmemek gerekir. Zira orada verdiği diğer bilgilere bakıldığında onun şöhretinin çok daha eskilere dayandığı görülebilir. Çünkü Ebü'l-Yusr el-Pezdevî'nin dedesinden aktardığı bilgiler, Mâtürîdî'nin şöhretinin daha eski olduğunu göstermeye yetecek niteliktedir. Onun ifadelerinden dedesinin Mâtürîdî'nin hem *Kitâbü't-Tevhîd* adlı kelam kitabını hem de *T'vilâtü'l-Kur'ân* adlı tefsirini çok iyi öğrendiği bilgisini almaktayız. Ömer en-Nesefî'nin *el-Kand* adlı eserinde naklettiğine göre Ebü'l-Yusr'un dedesi olan Abdulkerim b. Mûsâ, İmam Mâtürîdî'nin öğrencisidir ve ondan fıkıh ve kelam okumuştur.⁵¹ Bu bilgiler, Mâtürîdî'nin IV./X. asırda bölgede bilinen ve eserleri okunan bir âlim olduğunu göstermesinin ötesinde kendisine ve eserlerine diğer âlimlere nazaran daha fazla değer verildiğinin belgesi niteliğindedir. Yine metinde geçen 'kerametlerini hikâye etmesi' ifadesi halk nezdinde de önemli bir yere sahip olduğunun göstergesi olarak almak gerekir. Çünkü Mâtürîdî'nin sufilik yönüne dair şu ana kadar ciddi bir bilgi gelmiş değildir; dolayısıyla buradaki kerametın zühd ve takva sahibi bir kimse olması dolayısıyla halk nazarında önemli ölçüde manevî bir itibara sahip olduğu şeklinde anlaşılması daha isabetli olur. Çünkü o dönem insanları özellikle âlimleri zühd ve takvaya önem veren insanlardır.⁵²

Öte yandan Ebü'l-Yusr el-Pezdevî, 'bid'at ehli' dediği kimselerin dışında Ebü'l-Hasen el-Eş'arî, İbn Kullâb el-Basrî ve Ebü Mansûr el-Mâtürîdî'den oluşan üç kişiye kitabında yer vermektedir. Bunun yanı sıra, kitabının on yerinde Eş'arîlerin Ebü'l-Hasen el-Eş'arî için kullandıkları 'eş-şeyh' ifadesini Ebü Mansûr el-Mâtürîdî için kullanmakta, hatta iki yerde bu ifade ile birlikte

51 Ömer en-Nesefî, Ebü'l-Yusr'ü hocası olarak göstermektedir. Böylece İmam Mâtürîdî'den Ömer en-Nesefî'ye kadar kesiksiz bir silsile kurulmaktadır. bk. *el-Kand fi zikri ulemâi Semerkand*, (nşr. Nazar Muhammed el-Feryâbi), Mektebetü'l-Kevser, 1412/1991, s. 311.

52 Leknevi, *el-Fevâidü'l-bebiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, Beyrut ts. Dâru'l-Ma'rife, s. 109Ş; Şükrü Özen, *Ebü Mansur el-Mâtürîdî'nin Fıkıh Usûlünü Yeniden İnşası*, (basılmamış doçentlik çalışması), İstanbul 2001.

‘el-imâm’ nitelemesine yer vermektedir. Bütün bunlar onun, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî’yi Hanefîlerin kelim alanındaki temsilcisi olarak gördüğünün ve takdim ettiğinin önemli delilleridir.⁵³

V./XI. asırda yaşamış olan Maveraünnehir âlimlerinin birçoğunun Ebû Mansûr el-Mâtürîdî’yi, Ebû’l-Hasen el-Eş’arî karşısında imam kabul ettiklerini müşahede ediyoruz. Yukarıda Ebû’l-Muîn en-Nesefî’den naklen verilen bilgiler bizi bu kaniya güçlü bir şekilde götürmektedir. Öte yandan Ömer en-Nesefî (ö. 537/1142), Alâuddîn e-Semerkindî (ö. 538/1144), Alâuddîn el-Usmendî (ö. 552/1157) ve Rukneddîn es-Semerkindî (ö. 703/1303) gibi şahısların onu *imam* tanınması anlamlıdır. Bu müelliflerin eserlerinde Mâtürîdî’den bahsederken ‘imamu’l-hudâ’ (hidayet imamı) nitelemesini ön plana çıkarmalarını önder kimliğinin bir göstergesi kabul etmek gerekir.⁵⁴ Nureddîn es-Sâbüni ise kitabında onun için ‘ehl-i sünnetin reisi’ (reîsu ehli’s-sunne) ifadesine yer verir.⁵⁵ Ünlü Hanefî müfessir, fakih ve kelimcisi Ebû’l-Berekât en-Nesefî (ö. 710/1310), Ahsiketî’nin *el-Muntehab fi usûlî’l-mezheb* adlı fıkıh usûlü kitabına yazdığı şerhte Ebû Mansûr el-Mâtürîdî’yi, “Semerkand âlimlerinin imamı” olarak tanıtır.⁵⁶

Buraya kadar verilen bilgilerden IV./X. asırda Mâtürîdî’nin kelim alanında lider olarak ön plana çıktığı V./XI. ile VI./XII. asırda ise bu liderliğinin tescil edildiği ve artık ‘itikatta imam’ kabul edildiğini söylemek mümkündür. Nitekim Fahreddin er-Râzî, *Kitâbu’l-erba’in fi usûlî’l-dîn* adlı eserinde Ebû Mansûr el-Mâtürîdî es-Semerkindî’nin ‘ru’yetullah’, ‘Allah’ın görülmesi’ hakkındaki görüşüne katıldığını belirtmekte⁵⁷; VI./XII. asrın ikinci yarısında Maveraünnehir’de Hanefî âlimleri ile yaptığı münazaraları derlediği kitabında ise ‘Ebû Mansur el-Mâtürîdî ve onun takip edenler’ ifadesini kullanmaktadır.⁵⁸

53 Ebû’l-Yusr Pezdevî, *Usûlu’l-dîn*, s. 3, 34, 70, 87, 123, 203-204, 207, 211, 241.

54 bk. Alâuddîn el-Usmendî, *Lübâbü’l-kelem* (nşr. M. Said Özervarlı), İstanbul, 2005, s. 47, 141, 156; Rukneddîn es-Semerkindî, *el-Akide’tür-rukniyye*, Süleymaniye Ktp. Şehit Ali Paşa, no. 1691’den İSAM Ktp. Fotokopi nüsha, no: 82911, vr. 15a, 16a. (s. 28, 30).

55 Nureddin es-Sâbüni, *el-Bidâye fi usûlî’l-dîn* (nşr. Bekir Topaloğlu, *Mâtürîdiyye Akaidi* içinde), Ankara ts. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 34.

56 Ebû’l-Berekât Hafzüddîn en-Nesefî, *Şerh Hafzüddîn en-Nesefî li kitâbi’l-Muntehab fi usûlî’l-mezheb li Mubammed b. Mubammed b. Ömer el-Absiketi* (nşr. Salim Öğüt), yy. ts., s. 393.

57 Fahreddin er-Râzî, *Kitâbu’l-erba’in fi usûlî’l-dîn* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sakka) Kâhira 1409, s. 277.

58 Fahreddin er-Râzî, *Munâzarâtu Fahreddin er-Râzî fi bilâdi Mâverainnehir*, Beyrût 1968, s. 53.

Sonraki yüzyıllarda ise Mâtürîdiliğin, Hanefiliğin kelamî yönünün temsilcisi olarak mezhep şeklinde gündemdeki yerini aldığını söylemek mümkündür. Ancak Mâtürîdiler arasında, Eş'arilerde olduğu gibi mezhepler tarihi çalışmaları çok fazla olmadığından veya olanlar da henüz gün yüzüne çıkmadığından, diğer mezheplerden fırak edebiyatı ile uğraşanların da Maveraünnehr'i bu anlamda göz ardı ettiklerinden bu bölge dışındaki İslam dünyasında mezhep olarak anılması büyük ölçüde ancak bazı Osmanlı müelliflerince gerçekleşmiştir. Nitekim 480/1092 tarihinde Gazne'de *Beyânu'l-edyân* adıyla Farsça fırak kitabı yazar Ebû'l-Meâlî Muhammed b. Ubeydullah el-Huseynî el-Alevî adlı bir Hanefî âlimi Sünnî mezhepleri Ehl-i Hadis ve Ehl-i Rey olarak ikiye ayırmakta ve Davudiyye (Zâhirîlik), Şâfiyye, Malikiyye, Hanbeliyye ve Eş'ârîyye'yi Ehl-i hadis kapsamında değerlendirirken, Ehl-i Rey'in sadece Hanefilikten ibaret olduğunu belirtmektedir.⁵⁹ VIII./XIV. asra gelindiğinde, Mâtürîdî'ye nispet edilen bir esere şerh yazar Şafîî âlimi Subkî (ö. 771/1370), eseri yazış amacının Eş'arîlerin inanç esasları ile Hanefîlerin inanç esaslarının aynı olduğunu göstermeyi hedeflediğini belirtmesinden Mâtürîdiliği müstakil bir mezhep saymadığını görmekteyiz.⁶⁰ Sivas doğumlu olmakla birlikte hayatını Mısır'da geçiren Hanefî mezhebine mensup Kemaleddin İbn Hümâm ise, Mâtürîdî'yi bir mezhep imamı olarak görmemekle birlikte, ondan itibaren itikadî meselelere bakışta Hanefî mantalitede bir değişimin gerçekleştiğini de itiraf eder.⁶¹ Bununla birlikte Mâtürîdî âlimi Ömer en-Nesefî'nin eseri üzerine *Şerbu'l-akâid* adlı eser yazar Eş'arî mezhebine mensup Sa'duddîn Teftâzânî (ö. 793/1390) ise, *Şerbu'l-Makâsid* adlı hacimli eserinde Mâtürîdiliği bir mezhep olarak vermektedir: "Maveraünnehr bölgesinde Mâtürîdiyye bulunmaktadır. Bunlar Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin öğrencisidir. O, Nasr b. İyaz'ın, o Ebû Süleyman el-Cuzcânî'nin arkadaşı olan Ebû Bekr el-Cuzcânî'nin; o da, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin öğrencisidir. Mâtürîdî Semerkand'ın köylerindedir. Eş'arîlerle Mâtürîdiler arasında tekvîn, imanda istisna ve mukallidin imanı gibi bazı meselelerde ihtilaflar meydana gelmiştir."⁶²

59 Ebû'l-Meâlî Muhammed b. Ubeydullah el-Huseynî el-Alevî, *Beyânu'l-edyân*, (Arapçaya trc. Yahya el-Haşşâb), *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*, XIX/1, Kâhira 1957, s. 11-58.

60 Sübkî, *es-Seyfû'l-Meşbur fi şerhi akideti Ebi Mansûr* (nşr. M. Saim Yeprem, *Mâtürîdî'nin Akide Risalesi ve Şerhi*), İstanbul 2000, s. 11-12.

61 Kemal b. Ebî Şerîf, *Kitâbu'l-musâmera bi şerhi'l-Musâyera li'bni Hümâm*, İstanbul 1400/1979, s. 85.

62 Sa'duddîn et-Teftâzânî, *Şerbu'l-Mekâsid* (nşr. Abdurrahman Umeyra), Beyrût 1409/1989, V, 231-232.

Teftâzânî'nin çağdaşı olan ve ameli konularda Hanefî ictihad sistemini benimseyen Seyyid Şerif Cürçânî ise Osmanlı medreselerinde kelim kitabı olarak okutulan hacimli eseri *Şerhu'l-Mevâkıf*'ta Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'den 'şeyh' olarak bahsetmekte ve Fahreddin er-Razî'de olduğu gibi 'ru'yetullah' konusunda onun görüşünün isabetliliğine dikkat çekmektedir.⁶³

Osmanlı Coğrafyası

IX./XV. asırlarda özellikle Osmanlı ulemasının Mâtürîdî'yi mezhep imamı, Mâtürîdiliği ise mezhep olarak açıkça kaydettiklerini görüyoruz. Sözelimi Hayalî Ahmed Efendi (ö. 875/1470) *Şerhu'l-akâid*'de yazdığı ve *Hayâlî* adıyla meşhur olan eserinde "Ehl-i Sünnet, Horasan, Irak, Şam gibi birçok bölgede Eş'arîler ile Maveraünehir bölgesinde Ebû Mansur el-Mâtürîdî'nin ashabı olan Mâtürîdilik'ten oluşur" ifadesi ile Mâtürîdiliği mezhep saymaktadır.⁶⁴ Taşköprizade (ö.968/1561) ise *Miftâhu's-sâade* adlı eserinde Ehl-i Sünnet'in iki imamından birisinin Ebû Mansûr el-Mâtürîdî olduğunu belirtmektedir.⁶⁵ İsmail Gelenbevî, Celaleddin ed-Devvânî'nin *el-Celâl* diye meşhur eseri üzerine yazdığı hâşiyede Eş'arîlik'ten ayrı olarak "Ebû Mansur el-Mâtürîdî'nin Ashabı" dediği bir kesimden bahseder.⁶⁶ Hızır Bey'in *Kaside-i Nûniyye*'si üzerine Türkçe şerh yazan İsmail Gelenbevî'nin (ö. 1205/1790) damadı Muhammed Şükrî İbrahim b. Ahmed Atâ, anılan kasidenin Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhü'l-ekber* ve diğer eserlerinden yararlanmak suretiyle yeni bir üslup ortaya koyan Ebû Mansur el-Mâtürîdî'nin çizgisi üzere yazılmış olduğunu dile getirir.⁶⁷ Edirne Müftüsü Mehmet Fevzi, *el-Celâl* üzerine yazdığı şerhte, Mâtürîdiliğin Ehl-i Sünnet içerisinde ayrı bir mezhep olarak değerlendirilmesi gereği üzerinde durur.⁶⁸

63 Seyyid Şerif Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 105.

64 Hayalî Ahmed Efendi, *Hayâlî*, İstanbul 1322, s. 14.

65 Taşköprizade, *Miftâhu's-seâde*, Kâhira 1968, II, 151-152.

66 İsmail Gelenbevî, *Haşiye ale'l-Celâl*, İstanbul 1307, s. 26.

67 Muhammed Şükrî b. Ahmed Atâ, *Tubfetu'l-fevâid alâ Cevâbiri'l-Akâid*, İstanbul 1328, s. 3.

68 Mehmed Fevzi, *Cemâl ale'l-Celâl*, İstanbul Dâru't-Tibaati'l-Âmire, s. 19.

C. Hint Alt Kıtası

Hint Alt kıtası âlimleri arasında da Mâtürîdîliğin mezhep olarak görüldüğü, o bölgenin önemli sufi temsilcilerinden mücadele adamı, İmam Rabbânî Ahmed es-Sirhindî'nin (ö. 1034/1624) *el-Mektubât* adlı eserindeki itikatla ilgili mektuplarının muhtevalarından anlaşılmaktadır. Anılan mektuplara bakıldığında İmam Rabbânî'nin itikat çizgisinin bütünüyle Mâtürîdî inanç esasları doğrultusunda olduğu görülür.⁶⁹ Öte yandan onun *Rabbânî İlhamlar* adıyla Türkçe'ye çevrilen *Mebde ve Mead Risalesi*'nde "Hanefî ve Mütürîdî Mezheplerinin Fazileti" başlığı ile özel bir bölüm ayırmıştır. Şu sözleri onun bu mezhebe ne kadar bağlı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir: "Mâtürîdiyye ve Eş'arîyye mezheplerinin tartışmalı olduğu konuların çoğunda ilk bakışta Eş'arîlerin haklı olduğu akla geliyor, ancak firâset nuru ve keskin bir nazar ile derin düşünülünce, Mâtürîdiyye'nin haklı olduğu ortaya çıkıyor. İhtilaflı kelimî meselelerin hepsinde bu fakîr Mâtürîdiyye âlimlerine muvafık ve onlarla hemfikirdir. Gerçek şu ki, büyük zatlar (Mâtürîdîler) sünnet-i seniyyeye uymaları sebebiyle büyük bir kıymet sahibidirler. Muhalifleri ise felsefî konulara bulaştıkları için, o değeri elde edememişlerdir. Her ne kadar iki grup da hak ve doğru yol üzere iseler de, durum böyledir."⁷⁰

Yine o bölgenin ünlü dil uzmanı ve kelamcılarında Siyalkûtî (ö. 67/1656), Celaddîn ed-Devvânî'nin *el-Celâl* diye meşhur eseri üzerine yazdığı hâşiyede fırka-i nâciyenin, Eş'arîler olduğunu iddia eden Adududdîn el-İcî'yi destekleyen müellife karşı, Mâtürîdîliğin ve hatta sahabe, tabiün ve tebeü't-tâbiün'den müteşekkil selef-i salihînin de Ehl-i Sünnet olarak değerlendirilmesi gereğini dile getirir.⁷¹ Yine aynı bölgeden Tehânevî (ö.1157/1745), "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve tabiileri" ifadesi ile Mâtürîdîliği bir mezhep olarak değerlendirmekte⁷², Leknevî (ö. 1304/1886) ise, Mâtürîdî'yi 'kelamcılarının imamı' olarak nitelemektedir.⁷³

69 Çağfer Karadağ, "İmam Rabbânî ve İtikâdî Görüşleri", U.Ü. İlahiyat Fak. Der., sy. 9, c. 9, Bursa 2000, s. 342-349.

70 İmam-ı Rabbânî, *Rabbânî İlhamlar-Mebde ve Mead* (trc. Necdet Tosun), İstanbul 2005, s. 80-81.

71 Siyalkûtî, *Siyalkûtî ale'l-Celâl*, İstanbul 1306, s. 6-7.

72 Tehânevî, *Keşşâfu ıstılâbâtî'l-fünûn*, İstanbul 1404/1984, II, 1277.

73 Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 195.

Literatürde Hak Ettiği İlgiyi Görmeyen Bir Âlim: İmâm Mâtürîdî

Ali AKPINAR⁷⁴

Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mabmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî (v: 333/944), hicrî III. asırda bugünkü Özbekistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan Semerkand'ın dış mahallesi Maturid'de yaşamış bir İslam âlimidir. Kendisi müfessir, fakih ve mütekellim kimliği ile öne çıkan çok yönlü entelektüel bir şahsiyettir. Onun kaynaklarımızda yer alan *Alemü 'l-büda*, *İmamü 'l-mütekellimîn*, *Reisü eblîs-sünne ve'l-cema'a*, *Nâsru's-sünneti ve Kâmi'ü'l-bida* şeklinde yer alan unvanları ilim ve kültür dünyamızdaki yerini anlatması açısından fikir vericidir.

İslam'ın doğru anlaşılması ve günümüz insanına sunulabilmesi için... Doğru bir din yorumu ile çağın sorunlarının üstesinden gelebilmek için... İslam Ümmetini kasıp kavuran *tekfircilik*, *radikalizm*, *mezhepçilik*, *istismar edilen selefilik* ve *sünnilik* yahut *batını yorumlara karşı durabilmek için İmam Mâtürîdî ve savunduğu öğretilerin anlaşılması* gereklilik arz etmektedir. Teorisi herkes tarafından iyi bilinmese bile Maturîdîlik kültürü, Selçuklu-Osmanlı Müslümanlarının tavrı, davranış ve yaklaşımlarında *mutedil/vasat ümmet* formunda asırlar boyu kendisini göstermiştir. Vakıyadan yola çıkarak periyodik olarak gerçekleştirilecek olan *Mâtürîdî okumaları* ile *mutedil düşünen*, *mutedil konuşan*, *mutedil davranan* bir İslam toplumu oluşturulabilir. Kur'an'ın *vasat ümmet*, *adaletli*, *mutedil*, *denge toplumu* diye tanımladığı bu ümmetin insanlığa açtığı engin şemsiyenin altında dini, mezhebi, meşrebi ne olursa olsun herkese yer vardır.

⁷⁴ Prof. Dr., Konya İl Müftüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, lakpinari@gmail.com.

Günümüz İslam dünyasında, eksik ve yanlış din anlayışları ya da müslümanlık adına sergilenen olumsuz imajlar sebebiyle *selef*, *ehl-i sünnet*, *ehl-i rey*, *ehl-i hadis*, *mezhep*, *cemaat*, *cihad*, *ümme* gibi kavramlar istismar edilmektedir. Elbette bu kavramların bazı kesimlerce içlerinin boşaltılarak yanlış yerlerde kullanılması yahut yanlış yorumlanması bizim o kavramlardan vazgeçmemizi gerektirmez. Bilakis bu kavramları sahiplenmemiz, temel kaynaklardaki bilgiler ışığında mefhumu doğru anlaşılacak şekilde günümüz insanına sunmamız kaçınılmazdır. Bu noktada İmam Mâtürîdî, kendisine başvurulacak önemli me'hazlardan biridir. Zira onun bu ve benzeri kavramlar için belirlediği tanımlar, asırlar boyu büyük kesimleri yönlendirerek *yaratılan her şeye Yaratan'dan ötürü duyulan bir sevgi ve hoşgörü selinin* çağlamasına sebep olmuştur.

Yüce Allah'ın son kitabı Kur'an-ı Kerîm, her kesime hitap eden, her disipline ışık tutacak evrensel ilkeler koyan ilahî mesajın adıdır. İmam Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* isimli büyük ve ölümsüz eserin müellifidir. *Te'vilâtü'l-Kur'an* gibi kapsamlı bir tefsiri olan İmam Mâtürîdî, İslam ilimleri alanında çok yönlü bir ilim adamıdır. Onun farklı disiplinler açısından ele alınması büyük önem arz etmektedir. Bununla birlikte açtığı Mâtürîdilik mezhebi/çıgri asırlardır büyük kitleler tarafından izlenmiş olsa da İmam Mâtürîdî'nin, literatürde ve kültürde hak ettiği şöhrete kavuşmadığı ifade edilebilir. Onun bu tanınmayışına gerekçe olarak *yaşadığı dönemin hilafet merkezi Bağdat'a uzak bir bölgede yaşamış olması, Türk olması hasebiyle Arap tarihçilerince kasıtlı olarak anılmaması, devrin siyasileriyle uyumsuzluğu sebebiyle devlet imkânlarından faydalanmayışı, Mâtürîdiliğin resmi eğitim kurumlarında yaygın olarak okutulmayışı ve bu itikat mezhebinin yalnızca Hanefilerce benimsenmesi, akla daha fazla önem vermesi sebebiyle muhafazakâr biyografi yazarlarının ilgi alanı dışında kalması, Hanefi mezhebi mensuplarının da Mâtürîdî'nin İmam Azam'ı gölgeleyeceğinden endişe duymaları ve eserlerinin dil bakımından problemli oluşu gibi sebepler ileri sürülmüştür.⁷⁵*

75 Bkz. Şükrü Özen, 'Mâtürîdî', DİA, XXVIII, 147-148.

Ne var ki Mâtürîdî'nin yeteri kadar tanınmayışı sebepleri arasında sayılan bu maddelerden bir kısmı eleştiriye açıktır. Sözelimi Mâtürîdî'nin o dönemde hilafet merkezine uzak bir yerde yaşamasına rağmen daha sonra mezhebine tabi olanların dünya siyasetine yön veren merkezler (*Konya, Bursa, Edirne, İstanbul gibi*) haline gelmesi, onunla aynı etnik kökene mensup olanların büyük devletler kurması (*Selçuklu, Osmanlı gibi*) yukarıdaki gerekçelendirmeleri bir ölçüde zayıflatmaktadır. Yine bu devirlerde Hanefilik bünyesinde Mâtürîdîliğin de resmî mezhep olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bu nedenle öne sürülen gerekçelerin kısmen doğruluğundan söz etmek yerinde olacaktır. Yanı sıra Mâtürîdî'nin yaşadığı dönem ve bölgelerde yaşadıkları halde ondan daha fazla tanınan *Tirmizî, Buhârî, Müslim, Nesâî ve Taberî* gibi ilim adamları karşısında İmam Mâtürîdî'ye reva görülen bu durumun arkasında onun nakil yanında akla da büyük ölçüde yer vermesinin yattığı görülecektir.⁷⁶ Zira İmam Mâtürîdî, nakil ile aklı en güzel ve dengeli bir şekilde uzlaştırmasını bilen bir ilim adamı olmuştur. O, Hz. Peygamber ve sahabeden gelen pek çok rivayeti *T'vilât'*nda eleştirel bir yaklaşımla kullanmıştır. Ömrünün kırk yılını Mu'tezilenin içerisinde geçirmiş İmam Eş'arî'nin değil de, ömrünü Mu'tezile ile mücadele ile geçirmiş Mâtürîdî'nin Mu'tezilî yahut Mu'tezileye yakın görülmesi de üzerinde durulması gereken ayrı bir ikilemdir. Netice olarak geçen geçmiştir, bugün elimizde Mâtürîdî'yi ve mezhebinin tanıtmaya hazır pek çok sebep ve imkân bulunmaktadır. Şimdi önümüze ve işimize bakma zamanıdır. Onu tanımak ve tanıtmak da en fazla itikadda onun mezhebinin izlediğini söyleyen kesimlere yani bizlere düşmektedir. Biz İmam Mâtürîdî'yi, onun şahsında doğru İslam'ı gündeme taşımakla, İslam'ın doğru anlaşılması ve özellikle Türk dünyasında tanınmasında büyük emeği olan imama teşekkür borcumuzu bir anlamda ödemiş olacağız.

76 Bkz. Bekir Topaloğlu, *Kitabu't-Tevbid Tercümesi*, s. 14, 18.